

Факультет корекційної педагогіки та психології

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЛОГОПЕДІЯ

10/2017

УДК 376-056.264.011.3-051(051)

ББК 74.371.42я52

Л69

ISSN 2413-9130

Засновник:

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 16430-64/029 від 13.03.2016 р. Наказ редакції ВАК України від 29 грудня 2014 р. за № 1528 про включення до Переліку наукових фахових видань України (груп) наук: педагогічні, психологічні

Головний редактор:
Шеремет Марія Курчівська – доктор педагогічних наук, професор

Редакційна рада:
Сенько Віктор Михайлович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАН України
Бурун Микола Іванович – доктор психологічних наук, професор

Гаврилюк Олександр Вікторович – кандидат психологічних наук, доцент
Комплетта Світлана Юрківна – доктор педагогічних наук, професор
Меронюк Світлана Петрівна – доктор педагогічних наук, професор
Мокчабаєва Зур'фія Аметкаліївна – доктор педагогічних наук, професор
Місткова Галина Петрівна – доктор психологічних наук, професор

Назарова Наталія Михайлівна – доктор педагогічних наук, професор
Острівська Катерина Олександрівна – доктор психологічних наук, професор
Пахонцова Наталія Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор
Прокорська Оксана Георгіївна – доктор педагогічних наук, професор
Раку Артура Івановича – доктор педагогічних наук, професор

Руденко Лілія Миколаївна – доктор психологічних наук, професор
Степанова Наталія Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор
Сенькова Євгенія Павлівна – доктор психологічних наук, професор
Тарасун Валентина Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор
Федоренко Світлана Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор
Фомінова Людмила Іванівна – доктор психологічних наук, професор
Шульженко Діна Іванівна – доктор психологічних наук, професор

Відповідальний редактор:
Мартиненко Ірина Володимирівна – доктор зоологічних наук, доцент

Відповідальний секретар:
Базима Наталія Валентинівна – кандидат педагогічних наук

Варіант за редакційним факсом однієї адреси редакції: 01094, м. Київ, вул. Турчаківська, 5, в'їзд 10 (понад)
Тел. +3802660057907
E-mail: lodynytsyalina@gmail.com

Друкується мовою авторського оригіналу (українською, російською)
Розповсюджені до друку записки кафедри логопедії факультету корекційної педагогіки та психології імені М.П. Драгоманова
З'явився № 2 від 07.09.2017 р.

Роздруківка на замовлення підлягає оплаті автором статей. Автору надіслані матеріали не повертаються. Відповідальність за надіслані матеріали несе автор. Друкується на папері з екологічною відповідальністю. Друкується на папері з екологічною відповідальністю.

З М І С Т

Голуб Н. М.	КОРЕКЦІЯ І РОЗВИТОК ТЕХНІЧНОЇ ТА ЗМІстової сторін читання у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення	3
Зелінська-Любченко К. О.	КОРЕКЦІЙНО-ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З РОЗВИТКУ мовлення в дітей дошкільного віку із моторною алалією	8
Козинець О. В., Данільченко А. Р.	АНАЛІЗ функціональної спеціалізації півкуль головного мозку та її вплив на мовленнєвий розвиток	14
Корсун В. А., Денисяк О. М., Базима Н. В.	КОРЕКЦІЯ мовленнєвих порушень у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення засобами логоритмики	21
Мартиненко І. В.	СИСТЕМНІ ПОРУШЕННЯ мовлення в ракурсі медико-психолого-педагогічних досліджень	41
Мартинчук О. В.	ЗМІСТ діяльності логопедичного центру університету Гринченка як засобу підготовки фахівців і ресурсу інклюзивної освіти дітей з тпм місцевої громади	48
Марченко І. С., Мальцева І. Ю.	ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОЇ сторони мовлення дітей із ФФМ	54
Супрун Д. М.	ТРАНСФОРМАЦІЯ професійної підготовки спеціальних психологів в контексті інтернаціоналізації вищої освіти	61
Терентьева Е. В.	ПРИЕМОМ мнемотехники в изучении русского языка	67
Тичина К. О.	ВИВЧЕННЯ Батьківського ставлення до дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення	74
Шеремет М. К., Кондукова С. В.	ДО ПРОБЛЕМИ взаємодії та взаємозв'язку аналізаторних систем	83
Відомості про авторів		88

Науково-методичний журнал «Логопедія». – 2017. – № 10.

Ви можете запропонувати свою статтю для публікації.

1. Вимоги до оформлення тексту:

1. Матеріали статті в електронному варіанті формату *.doc пересилаються на електронну адресу nata2310@ukr.net. Назва документу відповідає прізвищу автора (наприклад, «Базима.doc»).
2. Обсяг статті – 10-15 сторінок друкованого тексту.
3. Розмір аркушу – А-4, тип шрифту: Times New Roman; розмір шрифту – 14 (розмір шрифту при оформленні використаної літератури, анотацій та ключових слів – 12); міжрядковий інтервал – 1,5 (міжрядковий інтервал при оформленні використаної літератури, анотацій та ключових слів – 1), вирівнювання по ширині, абзац – 1,25 мм.
4. Параметри сторінки – по 2,0 см з усіх сторін.
5. Виклад матеріалу статті має відповідати п.3 Постанови Президії ВАК України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України» від 15 січня 2003р. № 7 – 05/1.
6. Посилання на цитовані джерела подаються в квадратних дужках після цитати, де перша цифра – номер джерела в списку літератури, який додається до статті, друга – номер сторінки (наприклад: [1, с. 14]).

2. Вимоги до набору тексту:

1. Вимкнути функцію «перенос».
2. Вимкнути функцію «нумерація сторінок».
3. Відступ першого рядку кожного абзацу робиться автоматично через меню Microsoft Word (Формат – Абзац – виступ на першій сторінці – 1,25 мм).
4. Відстань між словами – не більше 1 пропуску; зайві пропуски між словами небажані.
5. Використовувати дефіс «-», який не відділяється пропусками та тире «–», яке відділяється з обох сторін пропусками відповідно до тексту.
6. Схеми формуються за допомогою функції «Групування об'єктів».
7. Виділення кольором і кольорові малюнки та графіки небажані (друк тексту журналу чорно-білий).

3. Вимоги до змісту тексту:

1. Бібліографічний показник УДК: без абзацного відступу, жирний шрифт (ліворуч).
2. Назва статті (мовою написання статті): великі літери, жирний шрифт (по центру).
3. Прізвище та ініціали автора / авторів: жирний шрифт (праворуч); e-mail.
4. Текст статті повинен мати у своїй структурі такі елементи, як: постановка проблеми, аналіз досліджень і публікацій, мета статті, виклад матеріалу дослідження, висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Зазначені елементи представляються стилістично, але графічно виділяти їх не обов'язково.
5. Література (без двокопії): жирний шрифт. Бібліографічні джерела подаються підряд, без відокремлення абзацем; ім'я автора праці (або перше слово її назви) виділяється жирним шрифтом. Використана література оформлюється мовою першоджерела та **транслітерацією** – посилання на транслітераційний переклад в онлайн режимі <http://translit.ru/>.
6. Анотації статті (без слова «анотація») та ключові слова (розпочинаються словосполученням «*Ключові слова:*»; курсив), українською, російською та англійською мовами. Перед кожною анотацією жирним шрифтом зазначається прізвище та ініціали автора, назва статті (мовою, якою написана анотація). Вимоги до написання анотації: інформативність (анотація не повинна містити загальні слова), оригінальність (анотація англійською мовою не повинна бути калькою українського варіанту), змістовність (анотація має відображати загальний зміст статті і результати дослідження), структурність (анотація повинна відбивати логіку опису результатів статті), якість (переклад на російську та англійську мови має бути якісним), компактність (150-250 слів кожною мовою).
7. Супровідна сторінка: відомості про автора / авторів подаються без скорочень (прізвище, ім'я, по батькові, наукове звання, посада, місце роботи, адреса, телефон, e-mail).

Обов'язковою умовою є наявність рецензії на статтю провідного фахівця (доктора педагогічних або психологічних наук, професора) з підписом і печаткою. У кінці статті обов'язково вказуються дата надходження статті до редакції, дата прийняття статті до друку (визначає редакційна колегія) і рецензент.

Матеріали, які не відповідають вимогам, не публікуються.

Після виходу журналу із друку упродовж 6 місяців із дати видання автори мають право забрати авторські примірники. Колектив авторів отримує кількість примірників, що відповідає кількості авторів.

Контакти для довідок: +380 (066) 909-79-07; nata2310@ukr.net

Відповідальний секретар: Базима Наталія Валентинівна

хорошо работают, но, к сожалению, лишь косвенно помогают усвоению материала. Здесь запоминается образ героя, но не сам материал.

Мнемотехника – это игра изнутри или, возможно, и не игра, а более красочная реальность. Здесь все, то же самое, но ярче, проще и, следовательно, интереснее.

Ключевые слова: мнемотехника.

Terentyeva E.V. Methods of Mnemonics in the study of the Russian language.

The article raises an important question of an alternative to the difficult and meaningless learning of the text rules and parsing algorithms at the lessons of Russian and Ukrainian languages. Thanks to the using of this technique, the author of the article could find an effective approach to students who were in the suspended state in these subjects. "The principle of sleeping intelligence" is a fact widely spread in modern schools. It carries information about children who, due to banal disinterest, just intellectually "sleep," adapting to bad marks. The most amazing thing is that the whole environment of this child from the teacher to the parents, including himself, steadily believe in the reality of his mediocre to this subject, taking in a "hibernation" for the mediocre of the student to the humanities.

The techniques which described in this article are one of the simple ways to solve this problem. External game methods, such as "The fairy-tale character came to us to the lesson," have a place to be and work quite well, but, unfortunately, it is only indirectly help to assimilate the material. Here the hero's image is remembered, but not the material itself. Mnemonics is a game from within, or perhaps not a game, but it is more colorful reality. It is all the same, but brighter, simpler and, therefore, more interesting.

Keywords: mnemonics.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2017 р.

Статтю прийнято до друку 21.07.2017 р.

Рецензент: д.п.н. проф. Шермет М. К.

УДК 159.996.3:81'233-053.5

74

ВИВЧЕННЯ БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

К.О. Тичина, k.kibalna@kubg.edu.ua

Проблема міжособистісних стосунків була завжди актуальною через її важливість у формуванні та розвитку особистості. Міжособистісні стосунки розглядаються в контексті соціального розвитку, основою якого є позитивне самопочуття, задоволення потреб в емоційному контакті з іншими людьми, прийняття, визнання, захисту, повазі, доброзичливому ставленні до себе (М. Ainsworth, J. Bowlby, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Freud) [4].

Дослідники в галузі педагогіки (А.Макаренко, Б. Нікітін та О. Нікітіна, R. Campbell, В. Sprock, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Л. Фесюкова та ін.) та психології (В. Дружинін, М. Семаго, А. Сліваковська, В. Столін, Е. Schifer та ін.) звертають особливу увагу на механізми виникнення та шляхи вирішення соціально-психологічних проблем у міжособистісних стосунках різних представників сучасного суспільства (Г. Абрамова, Г. Андрєєва, Н. Ануфрієва, R. Burns,

С. Духновський, Н. Єрмакова, Т. Зелінська, Є. Ільїн, М. Каган, Н. Казарінова, J. Clark, О. Корньєв, А. Коваленко, В. Куніцина, С. Mills, М. Обозов) [1, 3, 4, 6].

Основними психологічними параметрами оптимальних міжособистісних стосунків вважаються: ділова сумісність, організованість формальної й неформальної діяльності (С. Єлізаров, С. Саричев, О. Чернишев та ін.); цілісність групи (М. Обозов, Р. Немов, Н. Шетеля та ін.); ціннісно-орієнтаційна єдність, сумісність (А. Петровський та ін.); моральна й афективна сумісності членів малої групи (І. Волков, Р. Шакуров, О. Столяренко та ін.); різні аспекти міжособистісного спілкування (А. Журавльов, Б. Ломов, О. Мороз та ін.) [10, 12].

R. Alberti та M. Emmons розуміють поняття «міжособистісні сімейні стосунки», як особисті стосунки з близькими людьми (між батьками й дітьми, чоловіком і дружиною, братом і сестрою), а також ті, що не обмежуються

колом сім'ї, у таких відносинах часто перебувають люди, що живуть разом під впливом різних обставин [5].

На думку І. Рахманіної міжособистісні стосунки в родині представлені відносинами між батьками, між батьками й дітьми та між дітьми, що характеризуються вибірковістю, емоційними переживаннями, моральними оцінками особистісних, характерологічних, поведінкових аспектів особистості й емоційного ставлення членів сім'ї один до одного [8].

Отже, міжособистісні сімейні стосунки – це взаємовідносини, які включають у себе подружні, дитячо-батьківські та сиблінгові взаємини, що об'єктивно проявляються в характері і способах взаємодії учасників у процесі комунікації та спільної діяльності.

З огляду на вищевикладене, актуальним аспектом вивчення проблеми міжособистісних сімейних стосунків є визначення батьківського ставлення до ролі дитини в сімейній системі. Відомо, що перший досвід соціальних контактів, що дитина набуває в сім'ї, суттєво впливає на формування в дитини самооцінки та самоствідомості, що визначає її соціальну взаємодію з оточуючими в майбутньому. Як найближче соціальне оточення дитини, родина задовольняє потреби дитини в доброзичливій увазі; у співробітництві; у повазі; у взаєморозумінні та співпереживанні (M. Ainsworth, J. Bowlby, E. Erikson, A. Freud, M. Klein, M. Mahler, D. Winnicott) [3].

Результати численних досліджень свідчать, що взаємини в батьківській родині, ставлення до дитини з боку батьків можуть формувати позитивний погляд на світ і самого себе, і, водночас, можуть зумовлювати недостатню самоповагу, недовіру до оточуючих [1, 4-6]. Процес формування особистості дитини прямо залежить від типу батьківського ставлення до нього.

Батьки формують поведінку дітей через встановлення теплих відносин і регламентування обмежень, тим самим навчаючи дітей, як керувати своїми емоціями і взаємодіяти з іншими. Нечуйні, непослідовні, вороже налаштовані батьки підривають дитячу стійкість, вчать дітей не довіряти іншим, відчувати себе невпевненими у відносинах і вибирати неефективні стратегії для пошуку соціальної підтримки.

Дитячо-батьківські стосунки відрізняють-

ся від усіх інших видів міжособистісних взаємовідносин. Як вважають багато дослідників, *по-перше*, дитячо-батьківські стосунки характеризуються сильною емоційною значущістю, як для дитини, так і для батьків. *По-друге*, має місце амбівалентність у відносинах батька й дитини: як вважає О. Смірнова, батьки повинні вберегти дитину від небезпеки, а з іншого боку, дати дитині досвід самостійності у взаємодії із зовнішнім світом. З одного боку батьки повинні подбати про дитину, а з іншого — навчити її дбати про себе самостійно. *По-третє*, особливість батьківського ставлення до дитини полягає в тому, що воно змінюється залежно від віку дитини [10].

Значущість проблеми дитячо-батьківських стосунків привертає увагу спеціалістів різних шкіл та напрямлень, в тому числі й фахівців у галузі спеціальної психології (Н. Бабич, А. Колупаєва, М. Карпа, І. Мартиненко, Л. Руденко, О. Таранченко, В. Ткачова, Т. Сак, М. Федоренко) [2, 7, 9].

Л. Руденко та М. Федоренко констатують, що у сучасних психологічних дослідженнях описано наслідки народження дитини з обмеженими можливостями життєдіяльності для сім'ї: порушення дитячо-батьківських і подружніх відносин, висока частота виникнення конфліктних ситуацій і розлучень, хронічні стресові переживаннями та ризики емоційних і психосоматичних розладів у матерів і батьків. Водночас, дослідники зазначають, що дитина з обмеженими можливостями життєдіяльності може мати позитивний вплив на сім'ю з точки зору особистісного зростання подружжя, розвитку толерантності та співпраці [9].

В. Ткачова виділила психологічні портрети батьків, що виховують дітей з особливостями розвитку: невротичний (тривожно-сензитивний) тип – переважна більшість його представників мають симбіотичний характер зв'язку із дитиною, авторитарний (агресивно-інертний) – батьки можуть використовувати достатньо жорсткі форми взаємодії, такі як холодність або відстороненості від дитини, психосоматичний тип батьків характеризується гіперопікою і повною відмовою від власного життя заради дитини [11].

Дослідження І. Мартиненко показали, що для батьків дітей із системними порушеннями мовлення характерне недостатнє усвідом-

лення комунікативних труднощів і роль мовленнєвого недорозвинення у системі міжособистісних стосунків їхніх дітей [8, с.194]. Ставлення цих батьків таке ж як у родинах, які виховують дітей без мовленнєвих порушень. Водночас, ігнорування порушень дітей не допомагає їх виправленню. Вищезазначене підтверджує висновки В. Ткачової, що саме порушення мовлення або повна його відсутність є передумовою до виникнення комунікативного бар'єра в дитячо-батьківських стосунках [11].

Отже, дитячо-батьківські стосунки у сім'ях, що виховують дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності, формуються специфічно і з особливостями, враховуючи характер порушення, його ступінь вираженості та здатність дитини до комунікації, що виражається у труднощах у взаємодії та комунікації між членами родини.

З огляду на важливість вивчення теми дитячо-батьківських відносин у сім'ях, які виховують дітей з обмеженими можливостями життєдіяльності та недостатність цілеспрямованих досліджень у цій галузі щодо батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення метою нашої статті було висвітлити особливості батьківського ставлення до дітей означеної категорії.

У процесі дослідження міжособистісних сімейних стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку із ТПМ, метою якого було з'ясувати особливості міжособистісних стосунків у сім'ях, що виховують дітей означеної категорії, окремим завданням було з'ясувати особливості батьківського ставлення до дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Для вирішення завдання було розроблено авторську анкету батьківського ставлення до дитини. Анкета включала в себе 12 відкритих питань, спрямованих на оцінку ступеня обізнаності батьків в інтересах та потребах своєї дитини, які групувались за трьома блоками / критеріями:

Блок «Міра обізнаності батьків в інтересах та потребах дитини» включав питання щодо ігрової та навчальної діяльності дитини спільно з батьками, ступінь її довіри до батьків та обізнаність дорослих в оточенні дитини.

Блок «Взаємодія батьків з дитиною» – питання щодо взаємодопомоги батьків та дитини, спільного дозвілля та заборон, які існують у родині.

Блок «Характеристика дитини з точки зору батьків» включав питання про позитивні та негативні сторони характеру дитини, безумовне прийняття батьками своєї дитини та обізнаність про її взаємостосунки з іншими людьми.

Відповідно до критеріїв були виділені шкала оцінювання та рівні батьківського ставлення до дитини (табл. 1):

Шкала оцінювання:

- 0 – негативна відповідь, що відхиляється від норми;
- 1 – відсутня відповідь, незаповнена, пропущена відповідь;
- 2 – поверхнева (неповна) відповідь, відповідь одним словом;
- 3 – повна відповідь, наведення прикладів до запитання.

Таблиця 1

Оцінювання результатів за авторською анкетой батьківського ставлення до дитини

Критерії	Шкала (бали)	Рівень	Характеристика
Міра обізнаності батьків в інтересах та потребах дитини	12-9	Високий	Батьки обізнані в інтересах та потребах дитини, можуть навести приклад гри, у яку найчастіше грають з дитиною, останньої книжки, яку читали їй. Дитина ділиться своїми секретами з батьками. Дорослі знають імена всіх друзів дитини та знайомі з ними особисто.

	8-5	Середній	Батьки достатньо обізнані в інтересах та потребах дитини, але в наведенні прикладів ігор та книжок утруднюються, або відповідають формально. Дитина дуже рідко ділиться з ними своїми секретами. Батьки знають друзів дитини особисто, але їх імена не зазначають.
	4-0	Низький	Батьки необізнані в інтересах та потребах дитини. Відповіді на питання формальні, відсутні або відхиляються від норми, тобто є негативними.
Взаємодія батьків з дитиною	12-9	Високий	Батьки констатують допомогу дитини вдома та наводять приклади. А також вказують звернення по допомогу до батьків, наводять приклад. Сім'я разом проводить вільний час/вихідні (відповідь деталізована). В родині існують заборони адекватні віку та можливостям дитини.
	8-5	Середній	Дитина допомагає батькам вдома та звертається по допомогу, ступінь взаємодії не уточнюється, відповідь неповна. Сім'я разом проводить вільний час/вихідні, але батьки не зазначають деталі. В родині існують заборони, але їм не надають важливого значення.
	4-0	Низький	Батьки не створюють умов для взаємодії з дитиною. Відповіді на питання формальні, відсутні або відхиляються від норми, тобто є негативними.
Характеристика дитини з точки зору батьків	12-9	Високий	Батьки цікавляться у дитини про взаємостосунки з іншими людьми, зазначають позитивні сторони характеру дитини, приймають її такою, якою вона є.
	8-5	Середній	Батьки недостатньо обізнані в проблемах дитини і вважають, що у неї немає проблем у взаємостосунках з іншими. Називають сильні сторони характеру дитини, але при цьому у них виникає бажання змінити деякі її характеристики.
	4-0	Низький	Батьки характеризують дитину з негативною або засуджуючою точки зору. Відповіді на питання формальні, відсутні або відхиляються від норми, тобто є негативними.

В результаті опитування батьків за авторською анкетною батьківського ставлення до дитини ми уточнили змістові характеристики міжособистісних стосунків у сім'ях, що виховують дітей із ТПМ; з'ясували ступінь обізнаності батьків в інтересах та потребах їхньої дитини;

визначили особливості взаємодії з дітьми в домашніх умовах.

Перший блок анкети був спрямований на дослідження рівня обізнаності батьків в інтересах та потребах їхньої дитини. Аналіз анкет батьків показав наступні результати (табл. 2).

Таблиця 2

Результати дослідження обізнаності батьків в інтересах та потребах дитини

%	Матері				Батьки				Загальні			
	ТПМ		НМР		ТПМ		НМР		ТПМ		НМР	
	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Високий	41	58,6	39	58,2	41	58,6	47	70,1	82	58,6	86	64,2
Середній	29	41,4	27	40,3	27	38,6	20	29,9	56	40	47	35,1
Низький	0	0	1	1,5	2	2,8	0	0	2	1,4	1	0,7

Згідно з даними таблиці матері дітей з ТПМ показали високий – 41 (58,6%) та середній – 29 (41,4%) рівень обізнаності в інтересах та потребах дитини. Водночас, було з'ясовано, що у матерів дітей з НМР також переважає високий рівень обізнаності в інтересах та потребах дитини – 39 (58,2%) над середнім – 27 (40,3%). Жоден з опитуваних матерів дітей з ТПМ не показав низький рівень обізнаності в інтересах та потребах дитини, на відміну від матерів дітей з НМР – 1 (1,5%), що свідчить про більшу зацікавленість матерів дітей з ТПМ у взаємодії зі своєю дитиною, уважність до дозвілля дитини. Так матері дітей з ТПМ в анкетах наводили приклади останньої прочитаної книжки своїх дітей: книги «Буквар», енциклопедії про тварин та космос, збірники казок, дуже часто без уточнення назв, що свідчить про формальність відповіді. Варто зазначити, що частина книжок не відповідала віку дітей «Муха Цокотуха», «Діти капітана Гранта», «Том Сойер». Щодо гри, у яку найчастіше грають з дітьми, матері називали конструювання, рухливі ігри, сюжетно-рольові ігри «Доньки-матері», «Магазин», декілька респондентів зазначали гру «Війна» і лише незначна кількість називали дидактичні ігри «Назви останній звук у слові», «Відгадай по звуках слово». У відповідях матерів дітей з НМР дидактичні ігри були відсутні взагалі, що говорить про неосвідченість батьків про вікові особливості розвитку їх дітей та труднощі у взаємодії з дітьми.

Відповідно до результатів у таблиці 2, у досліджуваних батьків дітей з ТПМ переважає високий рівень обізнаності в інтересах та по-

требах дитини (високий рівень – 41 (58,6%), середній – 27 (38,6%), низький – 2 (2,8%), варто наголосити на тому, що у батьків дітей з НМР високий рівень обізнаності в інтересах та потребах дитини – 47 (70,1%) значно переважає над середнім – 20 (29,9%), а низький рівень взагалі відсутній. Якісне співвідношення відповідей батьків показало, що батьки дітей з ТПМ відповідають формально щодо спільних ігор з дитиною: пазли, конструктор, м'яч, хованки, в комп'ютер, батьки дітей з НМР, крім названих зазначали «Крокодил», «Менеджер», «В слова», що свідчить про дидактичну направленість спільної ігрової діяльності. Щодо книжкових уподобань, то батьки дітей з ТПМ найчастіше відповідали теж формально: казки, збірники віршів, енциклопедії, батьки дітей з НМР давали більш розгорнуті відповіді: «Русалонька», «Пітер Пен», «Незнайко». Незначна частина батьків дітей з ТПМ зазначали про відсутність часу, або взагалі не давали відповіді на питання, що свідчить про байдужість і незацікавленість в інтересах та потребах власних дітей.

Наступний блок анкети був спрямований на дослідження взаємодії батьків з дитиною. Аналіз анкет батьків показав наступні результати (табл. 3).

Зазначимо, що за результатами таблиці було встановлено, що у матерів дітей з ТПМ значно переважає високий рівень взаємодії з дитиною (високий рівень – 55 (78,6%), середній – 15 (21,4%), що свідчить про те, що матері дітей з ТПМ тягнуть до позитивної взаємодії і намагаються створювати відповідні умови.

Таблиця 3

Результати дослідження взаємодії батьків з дитиною

%	Матері				Батьки				Загальні			
	ТПМ		НМР		ТПМ		НМР		ТПМ		НМР	
	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%
Високий	55	78,6	59	88,1	59	84,3	55	82,1	114	81,4	114	85,1
Середній	15	21,4	8	11,9	11	15,7	11	16,4	26	18,6	19	14,2
Низький	0	0	0	0	0	0	1	1,5	0	0	1	0,7

Також було з'ясовано, що матері дітей з НМР продемонстрували: високий рівень взаємодії з дитиною – 59 (88,1%) та середній – 8 (11,9%). Жоден з опитуваних не показав низького рівня взаємодії.

Можемо зробити висновок, що матері дітей з ТПМ так само як і матері дітей з НМР тяжіють до позитивної взаємодії у стосунках з дитиною, що свідчить про бажання працювати над труднощами у взаємодії, шукати спільні інтереси та знаходити час один для одного. Так, при відповіді на питання про взаємодопомогу матері зазначали, що діти з ТПМ найчастіше прибирають іграшки, поливають квіти та миють посуд, а діти з НМР допомагають прибирати та у приготуванні їжі; запит дітей з ТПМ щодо допомоги батьків стосувався зав'язування шнурків, одягання та відшукування іграшок, діти з НМР найчастіше просили допомогти намалювати малюнок або підказати у виконанні навчальних завдань. Нашою метою також було з'ясувати особливості взаємодії у вільний час та вихідні, найчастіше матері зазначали прогулянки, відвідування розважальних комплексів та кафе, на жаль, у частини сімей, що виховують дітей з ТПМ, дозвіллям займається бабуся, або кожен займається своїми справами, на відміну від сімей, що виховують дітей з НМР.

Відповідно до даних таблиці 3 було констатовано, що у батьків дітей з ТПМ високий рівень взаємодії з дитиною становить 59 (84,3%), а середній – 11 (15,7%), це свідчить про те, що більша частина батьків дітей з ТПМ демонструє позитивну міжособистісну взаємодію. У свою чергу батьки дітей з НМР демонст-

рують схожі рівні взаємодії: високий рівень – 55 (82,1%), середній – 11 (16,4%), відмінним від батьки дітей з ТПМ є те, що низький продемонстрував 1 (1,5%) батько. Відповіді батьків про допомогу дітей з ТПМ та НМР сильно не різнились і стосувались прибирання в кімнаті та допомозі матері у хатніх справах, щодо звернень дітей до батьків, то діти з ТПМ найчастіше просили поклагодити іграшки, деякі висловлювали бажання, щоб батько їх захистив від інших дітей, а діти з НМР просили допомоги у виконанні навчальних завдань. Щодо особливостей взаємодії у вільний час та вихідні, найчастіше батьки дітей з НМР зазначали спільні прогулянки та відвідини гостей, на відміну від батьків із ТПМ, які більше часу проводять у кіно чи ігрових кімнатах, що не передбачає тісного контакту чи взаємодії з дитиною.

Узагальнення якісних та кількісних результатів констатувало, що батьки дітей з ТПМ продемонстрували незначущо більшу зацікавленість у взаємодії, ніж батьки дітей з НМР, що свідчить про те, що необхідно враховувати фактор соціальної бажаності, тому батьки дітей з ТПМ можуть при опитуванні демонструвати кращі результати.

Заключний блок анкети був спрямований на дослідження того, як батьки характеризують своїх дітей. Аналіз анкет батьків показав наступні результати (табл. 4).

Результати дослідження матерів відносно їх характеристики дітей з ТПМ засвідчили, що найбільшу кількість продемонстрував середній рівень – 43 (61,4%), а високий – 16 (22,9%) та низький рівні – 11 (15,7 %) майже кількісно не

Таблиця 4

Результати дослідження батьківських характеристик дитини

%	Матері				Батьки				Загальні			
	ТПМ		НМР		ТПМ		НМР		ТПМ		НМР	
	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	абс	%	Абс	%
Високий	16	22,9	30	44,8	14	20	26	38,8	30	21,4	56	41,8
Середній	43	61,4	34	50,7	46	65,7	39	58,2	89	63,6	73	54,5
Низький	11	15,7	3	4,5	10	14,3	2	3	21	15	5	3,7

різняться. Матері дітей з НМР навпаки показали відносно рівні показники високого – 30 (44,8%) та середнього рівня – 34 (50,7%), а низького лише 3 (4,5%). Отже, матері дітей з ТПМ менш позитивно характеризують свою дитину, на відміну від матерів дітей з нормою, про що свідчать відповіді на питання анкети щодо бажання змінити деякі характеристики дитини: у дітей з ТПМ матері хотіли б змінити сором'язливість, нерішучість, повільність, неслухняність, тоді як більшість матерів дітей з НМР не хотіли би змінювати свою дитину. Серед відповідей на питання про сильні сторони дитини матері дітей з ТПМ зазначали щирість, співчутливість, ласкавість, у відповідях матерів дітей з НМР превалювали комунікабельність, розкутість, самостійність, які в свою чергу є слабкими сторонами у дітей з ТПМ.

За даними таблиці 4 було з'ясовано, що більшість батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення показали середній рівень характеристики дітей – 46 (65,7%) і відносно однакову кількість на високому – 14 (20%) та низькому –

10 (14,3%). Натомість серед батьків дітей з нормальним мовленнєвим розвитком високий – 26 (38,8%) та середній – 39 (58,2%), а низького лише 2 (3%). На підставі отриманих даних, можна констатувати, що більша частина батьків дітей з НМР позитивно характеризують свою дитину, на відміну від батьків дітей з ТПМ, про що свідчать відповіді на питання анкети щодо бажання змінити деякі характеристики дитини: у дітей з ТПМ батьки хотіли б змінити вразливість, надмірну емоційність, неслухняність, м'якість, тоді як більшість батьків дітей з НМР не хотіли би змінювати свою дитину. Серед відповідей на питання про сильні сторони дитини батьки дітей з ТПМ зазначали лагідність, доброзичливість, відданість, у відповідях батьків дітей з НМР превалювали наполегливість, самостійність, сміливість, які в свою чергу є слабкими сторонами у дітей з ТПМ.

Також нами здійснено перевірку достовірності відмінності результатів між вибірками матерів та батьків дітей з ТПМ та НМР, що подано у таблицях 5, 6.

Таблиця 5

Достовірність відмінностей середніх арифметичних показників за авторською анкетною для батьків (результати опитування матерів дітей з ТПМ та НМР)

Критерії	Середнє арифметичне		t-критерій Стюдента	
	ТПМ	НМР		
Міра обізнаності в інтересах та потребах дитини	8,94	8,78	0,7008	—
Взаємодія з дитиною	9,61	10,71	3,9867	p>0,0005
Характеристика дитини	6,74	8,20	4,3047	p>0,0005

Використання методу математичної статистики виявило значущу розбіжність у групах між матерями, які виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення та матерями, які виховують дітей з нормальним мовленнєвим розвитком за параметрами взаємодія з дитиною ($t=3,9867$, $p>0,0005$), характеристика дитини

($t=4,3047$, $p>0,0005$) та незначущу розбіжність за параметром міра обізнаності в інтересах та потребах дитини. Це означає, що матері дітей з ТПМ мають труднощі при встановленні взаємодії з дитиною, що в подальшому виражається у негативних характеристиках дитини та бажанні змінити її.

Таблиця 6

Достовірність відмінностей середніх арифметичних показників за авторською анкетую для батьків (результати опитування батьків дітей з ТПМ та НМР)

Критерії	Середнє арифметичне		t-критерій Стьюдента	
	ТПМ	НМР		
Міра обізнаності в інтересах та потребах дитини	8,87	9,10	0,7941	---
Взаємодія з дитиною	9,72	10,07	1,2283	---
Характеристика дитини	6,54	7,90	4,5878	$p>0,0005$

Використання методу математичної статистики виявило значущу розбіжність у групах між батьками, які виховують дітей з тяжкими порушеннями мовлення та батьками, які виховують дітей з нормальним мовленнєвим розвитком за параметром характеристика дитини ($t=4,5878$, $p>0,0005$) та незначущу розбіжність за параметрами взаємодія з дитиною та міра обізнаності в інтересах та потребах дитини. Це свідчить, що батьки дітей з ТПМ мають бажання змінити дитину, не бажають приймати її такою, якою вона є.

Узагальнюючи результати можемо зробити висновок, що батьківське ставлення щодо дітей з ТПМ є специфічним та формується з особливостями: батьки дітей з ТПМ мають більшу зацікавленість у взаємодії зі своєю дитиною та уважні до її дозвілля, але при цьому вони не обізнані про вікові та індивідуальні особливості розвитку дітей означеної категорії, що призводить до труднощів у взаємодії з ними. Такі батьки не можуть впоратись із проблемою самостійно і потребують сторонньої допомоги: у частині сімей, що виховують дітей із ТПМ, дозвіллям займається бабуся, або кожен

займається своїми справами, на відміну від сімей, що виховують дітей з НМР. Щодо особливостей взаємодії у вільний час та вихідні, найчастіше батьки дітей з ТПМ більше часу проводять у кіно чи ігрових кімнатах, що не передбачає прямого контакту чи взаємодії з дитиною. Батьки дітей з ТПМ мають бажання змінити дитину та не бажають приймати її такою, якою вона є. Вони знають про слабкі сторони своїх дітей, але при цьому не проявляють належної наполегливості у зміні взаємодії з дитиною та розширенні обізнаності щодо потреб та інтересів своєї дитини, як бачимо з результатів опитування зусилля батьків дітей з тяжкими порушеннями мовлення та з нормою майже збігаються, чого недостатньо для встановлення гармонійних міжособистісних дитячо-батьківських стосунків у сім'ях, що виховують дітей з ТПМ.

Перспективами дослідження є подальше та більш детальне вивчення міжособистісних стосунків у сім'ях, що виховують дітей старшого дошкільного віку з ТПМ, зокрема виявити уявлення дітей ТПМ про міжособистісні дитячо-батьківські та сіблінгові стосунки.

Література

1. Андреева Г. В. Семейная психология: учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с. 2. Бабич Н.М. Вплив сімейного чинника на формування комунікативних навичок у старших дошкільників з порушеннями зору та інтелекту / Актуальні питання корекційної освіти (педагогічна наука). Збірник наукових праць: вип.5, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2015. – С. 16-26. 3. Бернс Р.С. Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки. / Бернс Р.С., Кауфман С.Х. – Москва: Смысл, 2000. – 146с. 4. Боулби Дж. Детям – любовь и заботу // Психология развития. Хрестоматия / Боулби Дж. – СПб.: Питер, 2001. – с.127-139. 5. Дружинин В.Н. Психология семьи. – СПб.: Питер, 2006. – 176 с. 6. Куницына В. Н., Казаринова Н. В., Погольша В. М. Межличностное общение – СПб: Питер, 2001. – 544 с. 7. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення: монографія / І.В. Мартиненко. – К.: ДІА, 2016. – 308 с. 8. Руденко Л.М., Федоренко М.В. Теоретичний підхід до вивчення батьківського ставлення до аутичних дітей / Актуальні питання корекційної освіти (педагогічна наука). Збірник наукових праць: вип.9, у 2 т. / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2017. – С. 210-221. 9. Смирнова Е. О. Структура и динамика родительского отношения в онтогенезе ребенка / Е. О. Смирнова, М. В. Соколова // Вопросы психологии. – 2007.– №2. – С. 57–68. 10. Ткачева В.В. Технологии психологического изучения семей, воспитывающих детей с отклонениями в развитии [Электронный ресурс] / Ткачева В.В. // УМК "Психология". – 2006. – Режим доступа до ресурсу: <http://sdo.mgaps.ru/books/K17/M13/p2/1.pdf>. 11. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб: Питер, 2002. – 656 с.

References

1. Andreeva G. V. Semejnaja psihologija: uceb. posobie. – SPb.: Rech', 2004. – 244 s. 2. Babych N.M. Vplyv simelnogo chynnyka na formuvannia komunikatyvnykh navychok u starshykh doshkilnykiv z porushenniamy zoru ta intelektu / Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedagogichna nauka). Zbirnyk naukovykh prats: vyp.5, u 2 t. / za red. V.M. Synova, O.V. Havrylova. – Kam'ianets-Podilskyi: PP Medobory-2006, 2015. – S. 16-26. 3. Berns R.S. Kineticheskij risunek sem'i: vvedenie v ponimanie detej cherez kineticheskie risunki. / Berns R.S., Kaufman S.H. – Moskva: Smysl, 2000. – 146s. 4. Boulbi J. Detjam – ljubov' i zabotu // Psihologija razvitija. Hrestomatija / Boulbi Dzh. – SPb.: Piter, 2001. – s.127-139. 5. Druzhinin V.N. Psihologija sem'i. – SPb.: Piter, 2006. – 176 s. 6. V. N. Kunicyna, N. V. Kazarinova, V. M. Pogof'sha, Mezhlchnostnoe obshhenie – Spb: Piter, 2001- 544s. 7. Martynenko I.V. Osoblyvosti komunikatyvnoi diialnosti ditei starshoho doshkilnogo viku iz systemnymy porushenniamy movlennia: monohrafiia / I.V. Martynenko. – K.: DIA, 2016. – 308 s. 8. Rudenko L.M., Fedorenko M.V. Teoretychnyi pidkhdid do vyvchennia batkivskoho stavlennia do autychnykh ditei / Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedagogichna nauka). Zbirnyk naukovykh prats: vyp.9, u 2 t. / za red. V.M. Synova, O.V. Havrylova. – Kam'ianets-Podilskyi: PP Medobory-2006, 2017. – S. 210-221. 9. Smirnova E. O. Struktura i dinamika roditel'skogo otnoshenija v ontogeneze rebenka / E. O. Smirnova, M. V. Sokolova // Voprosy psihologii. – 2007.– №2. – S. 57–68. 10. Tkacheva V.V. Tehnologii psihologicheskogo izuchenija semej, vospityvajushhijh detej s otklonenijami v razvitii [Elektronnij resurs] / Tkacheva V.V. // UMK "Psihologija". – 2006. – Rezhim dostupu do resursu: <http://sdo.mgaps.ru/books/K17/M13/p2/1.pdf>. 11. Jejdemiller Je. G. Psihologija i psihoterapija sem'i / Je. G. Jejdemiller, V. Justickis. – Spb: Piter, 2002. – 656 s.

Тичина К.О. Вивчення батьківського ставлення до дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.

Стаття присвячена актуальній проблемі соціальної, вікової та спеціальної психології – розробці та апробації анкети вивчення батьківського ставлення до дитини з ТПМ. У статті проаналізовано наукову психолого-педагогічну літературу з питання міжособистісних сімейних стосунків, зокрема дитячо-батьківських, батьківського ставлення до дитини, розглянуто наслідки народження дитини з обмеженими можливостями життєдіяльності для сім'ї. Зазначено, що попри домінування в психології думки, що процес формування особистості дитини прямо залежить від типу батьківського ставлення до нього, досліджень з цієї теми щодо дітей із тяжкими порушеннями мовлення на сьогодні не здійснено. Запропоновано авторську анкету експериментального дослідження батьківського ставлення до дітей, що включає в себе 12 питань спрямованих на оцінку ступеня обізнаності батьків в інтересах та потребах своєї дитини. Автором запропоновано критерії оцінювання анкети, а відповідно до них виділено шкалу оцінювання та рівні батьківського ставлення до дитини. Представлено результати констатувального експериментального дослідження та відмічено, що батьки дітей з ТПМ знають про слабкі сторони своїх дітей, але при цьому не проявляють належної наполегливості у зміні взаємодії з дитиною та розширенні обізнаності щодо потреб та інтересів своєї дитини.

Ключові слова: міжособистісні сімейні стосунки, дитячо-батьківські стосунки, батьківське ставлення до дитини, тяжкі порушення мовлення.

Тычина К.А. Изучение родительского отношения к детям старшего дошкольного возраста с тяжелыми нарушениями речи.

Статья посвящена актуальной проблеме социальной, возрастной и специальной психологии – разработке и апробации анкеты изучения родительского отношения к ребенку с тяжелыми нарушениями речи. В статье проанализировано психолого-педагогическую литературу по вопросу межличностных семейных отношений, в частности детско-родительских, родительского отношения к ребенку, рассмотрены последствия рождения ребенка с ограниченными возможностями жизнедеятельности для семьи. Отмечено, что несмотря на доминирование в психологии мысли, что процесс формирования личности ребенка напрямую зависит от типа родительского отношения к нему, исследований по этой теме в отношении детей с тяжелыми нарушениями речи сегодня не осуществлено. Предложено авторскую анкету экспериментального исследования родительского отношения к детям, которая включает в себя 12 вопросов направленных на оценку степени осведомленности родителей в интересах и потребностях своего ребенка. Автором предложены критерии оценки анкеты, а в соответствии с ними выделены шкала оценивания и уровни родительского отношения к ребенку. Представлены результаты констатирующего экспериментального исследования и отмечено, что родители детей с тяжелыми нарушениями речи знают о слабых сторонах своих детей, но при этом не проявляют должной настойчивости в изменении взаимодействия с ребенком и расширении осведомленности о потребностях и интересах своего ребенка.

Ключевые слова: межличностные семейные отношения, детско-родительские отношения, родительское отношение к ребенку, тяжелые нарушения речи.

Tychyna K. Studying the parental attitude towards children of the senior preschool age with severe speech impairment.

The article is devoted to the actual problem of social, age and special psychology - the development and testing of a questionnaire on the study of parental attitude towards a child with severe speech impairment. The article analyzes the scientific psychological and pedagogical literature on the issue of interpersonal family relationships, in particular the child-parent, parental attitude to the child, the consequences of the birth of a child with limited opportunities for life for the family are considered. It is noted that despite the dominance in psychology of thought that the process of forming the personality of a child directly depends on the type of parent's attitude towards him, research on this topic concerning children with severe speech disorders has not been carried out today. The author's questionnaire for the experimental study of parental attitude towards children is proposed, which includes 12 questions aimed at assessing the level of awareness of parents in the interests and needs of their child. The author proposes the criteria for evaluating the questionnaire, and according to them, the scale of assessment and the level of parental attitude towards the child are allocated. The results of the observatory experimental study are presented and it is noted that parents of children with severe speech impairment are aware of the weaknesses of their children, but do not show due diligence in changing the interaction with the child and raising awareness about the needs and interests of their child.

Keywords: interpersonal family relationships, child-parent relationships, parental attitude to the child, severe speech impairment.

Стаття надійшла до редакції 05.08.2017 р.

Статтю прийнято до друку 15.08.2017 р.

Рецензент: д.психол.н. І.В. Мартиненко

УДК 376.159

ДО ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АНАЛІЗАТОРНИХ СИСТЕМ

М.К. Шеремет, ikpp@ukr.net,
С.В. Кондукова, kondukov@me.com

Вперше висунув положення про провідну роль навчання і виховання у психічному розвитку дитини Л.С.Виготський. У наш час це положення знайшло свій подальший розвиток і підтвердження в нейрофізіологічних дослідженнях. Встановлено, що чим інтенсивніший і різноманітніший потік інформації поступає у мозок дитини, тим швидше відбувається функціональ-

не і анатомічне дозрівання центральної нервової системи (П.К. Анохін, Л.О. Бадалян, Г.Р. Новікова та інші).

Говорячи про засвоєння дитиною знакової системи мови, Л.С. Виготський підкреслював, що спочатку дитина оволодіває зовнішньою структурою мови, тобто звуковою. Вчені характеризують звукові одиниці мови з точки